

Kdo se hoče znebiti požrešnosti?

Jure Kralj

Zakaj se sploh baviti s požrešnostjo če ne zaradi tega, ker bi se je hoteli na en ali drugačen način znebiti? Ker je beseda negativno konotirana, že obarvana z moralno obsodbo, se splača takoj vprašati o tem, ali se je hočemo znebiti in ali se to sploh da.

Požrešnost kot nekaj nezaželjenega je ime za *pregreho* in kot taka spada v področje moralnosti. Izrek stoiškega filozofa, *errare humanum, est sed perseverare diabolicum*, dovolj dobro opredeli razliko med grehom in preprosto zmoto, tako da opredeli greh v razmerju do vednosti, oz. do ponovitve: *vem, da ne bi smel, pa vendar ...* To racionalno jedro grešnosti bi moralo biti sprejemljivo vsakomur, tudi najbolj ireligioznemu. Da je element vednosti bistven je razvidno že ob dejstvu, da ponavadi z moralnimi obsodbami ne obsojamo živali.

Če bi kdo na to rekel, da ker se ne obremenjuje z moralko, da zanj pa kaj takega kot pregreha ne obstaja, bi mu na hitro lahko pokazali, da ima gotovo nek osebni režim, po katerem se hoče ravnati za dosego dolgoročnih ciljev in osebnih idealov, če pa nato zavrže svoja prepričanja, principe, maksime, vse za kratkoročni užitek, izkusi mehanizem pregrehe in njen učinek, občutek krivde. Sem na dieti, a sem bil požrešen in pojedel preveč. Hočem biti suha, a se ne morem prenehati prenajedati. Morda je *prenajedanje* še najnedolžnejša oblika požrešnosti (namesto hrane so tam lahko npr. denar, mamila, itd.).

V požrešnosti sta vsaj dva elementa: *ne bi smel* (prepoved; vednost o napaki) in *pa vendar ...* (perseveracija). Prvi element izhaja bodisi iz neke moralne zapovedi (in »moralnega mačka«, ki ji sledi) bodisi pa iz preteklih izkušenj (že na fiziološki ravni, v primeru prenajedanja kot trebušne bolečine). Prvemu lahko rečemo naša pamet, drugemu, ki je pretiravanje navkljub vednosti, pa naša nespamet. Da sploh govorimo o situaciji požrešnosti moramo torej imeti razdvojenost: eno (pamet, »um«) obsoja drugo (nespamet, »meso«). Gre torej za razmerje *obsojanja*.

Toda kako pride sploh do te razdvojenosti?

Najbolj neposreden način krotitve strasti je preprosta negacija, prepoved: *ne – ne želi si!*, ki nam jo lahko izrečejo drugi ali pa si jo govorimo sami. Prepovedovanje pa ni najbolj uspešno orožje v boju zoper pregreho in nas pusti v neznosnem položaju; kako naj si ne želim, če si pač želim!? Si želim, da si ne bi želel, a si vseeno želim. To neznosnost opisuje sv. Pavel v Pismu Rimljanom: »Vem namreč da v meni, hočem reči v mojem mesu, ni nič dobrega; kajti dobro hoteti je sicer v moji moči, dobro delati pa ni. Ne delam namreč dobrega, ki ga hočem, marveč delam zlo, ki ga nočem. Če pa delam to, česar nočem, tega ne počenjam več jaz, ampak greh, ki prebiva v meni.« Edino, kar nam torej ostane je, da *nočemo* biti požrešni, toda to, da bi *ne bili* požrešni, ni v naši moči. Poistovetimo se s tistim, ki *noče delati kar počne* in *ne s tistim, kar je v nas požrešno*. V nas ni nič dobrega, nič *nepožrešnega*. Greh, diabolčno, me sili v to, da delam tisto, česar nočem. Prav Pismo Rimljanom je Lutra navdušilo za idejo, da nobeno dobro delo ne reši človeka, a le vera: kajti, lahko bi rekli, so vsa človeška dela na neki ravni gotovo požrešna.

Toda ne le, da me zapoved ne zmora pripraviti do tega, da bi delal dobro – ker pač to, kakor ugotavlja Pavel, ni v naši moči – stvar gre dlje:

»Kaj bomo torej rekli? Je mar postava greh? Nikakor ne! *Vendar greha nisem spoznal razen prek postave, saj tudi za poželenje ne bi vedel, ko postava ne bi govorila: Ne poželi! Ob tej zapovedi je greh sprostil v meni vsakršno poželenje; kajti brez postave je greh mrtev*. Nekoč sem živel brez postave. Ko pa je prišla zapoved, je greh oživel in jaz sem umrl; izkazalo se je, da je zapoved, ki naj bi mi bila v življenje, bila v smrt. *Greh, ki je po zapovedi dobil povod*, me je namreč prevaral in me prek nje usmrtil. Tako je torej postava sveta in zapoved je

sveta, pravična in dobra.«

Da postava ustvarja greh in poželenje sicer ne pomeni, da je postava grešna. Grešen sem jaz, oz. meso, čeprav me je šele prihod postave naredil grešnega. Postava sama je ustvarila situacijo, kjer sploh obstaja nek »jaz, ki noče grešiti« in nek »jaz, ki greši« – moja pamet in moja nespamet. Obenem pa me je postava omrtvičila, zakaj? Zato ker me je ponižala v *tistega, ki noče delati, kar dela*. Torej v povsem pasivno in trpeče, ki mu je odvzeta vsa substanca delovanja in mu ostane le prazno hotenje.

Dihotomija je radikalna:

»Saj ne razumem niti tega, kar delam: ne delam namreč tega, kar hočem, temveč počenjam to, kar sovražim. Če pa počenjam to, česar nočem, priznavam, da je postava dobra.«

Ko smo prvič soočeni z *zapovedjo*, z nekim *ne (želi si)!*, smo se prisiljeni razdvojiti (mislim na metaforično razdvojitve; ni, da se kaj dejansko zgodi: le interpretiramo se kot razdvojene). Telo očitno ne uboga črke, črki se nikoli ne posreči povsem podrediti telesa. Situacija greha je situacija te radikalne razdvojenosti. Postava pa je dobra prav prek greha. Greh jo nenehno potrjuje, afirmira, *per negationem*. Torej več in več kot je požrešnosti, bolj in bolj raste občutek krivde in nemoči, to, da delamo, kar sovražimo. In tem bolj kot se krepi grešnost mesa, tembolj se krepi v nas instanca obsojanja, ki nas – kot obsojajoče – vzpostavlja.

Soobstoj obsojanja in perseveracije lahko ponazorim s tem primerom iz vsakdanjega življenja: nisem še srečal kadilca – čeprav morda obstajajo – ki bi bil povsem zaverovan v svojo kadilsko prakso, ki bi suvereno zatrdil: »Kadim, hočem kaditi in hočem ostati kadilec do konca.« Ponavadi kadilci bodisi prelagajo prenehanje kajenja v neko prihodnost (nekoč, a za zdaj še ne) ali pa so na tem, da prenehajo. Takoj ko jim kdo omeni kajenje, ponavadi izrazijo slabo vest, ali pa jo preveč strastno zanikajo, kar zopet sugerira slabo vest. Toda kaj je ta slaba vest, ki ne spremeni ničesar, ki nima nobenega efekta na dejanskost (razen pač praznega govorjenja), zakaj je sploh tam? Edini odgovor, ki se mi zdi dober, je tale: da ohrani osebno digniteto in istovetnost, zveznost človekove osebnosti.

Ker se hočemo razumeti kot enovite, racionalne, svobodne itd., nam je težko sprejeti dejstvo tele-

sa, ki nas ne uboga in je požrešno; grozi nam, da bi morali priznati, da je naša duševnost bolj kot idealni bitnosti podobna urbanim naseljem, skupaj z njihovimi kanalizacijami, odpadki in tudi težavami, kako se teh odpadkov znebiti. Ni se tako lahko dokončno sprijazniti s tem dejstvom, še sploh ker naša identiteta *temelji* na avtobiografiji, ki si jo potihem pišemo o sebi, da ohranjamo zveznost dejanj in narativno rdečo nit naših življenj, ki ji stalno grozi možnost diskontinuitete zaradi kaotičnih strasti in iracionalnosti samodestruktivnih tendenc.

Če pa kadilca vprašamo »Kdaj si se odločil, da boš postal kadilec?«, ga spravimo v kočljiv položaj. Težko odgovori, ker nikoli ni obstajal trenutek, ko se je za to *odločil*. Odgovori nam lahko, da se spomni prve cigarete ali zakaj je hotel poskusiti s kajenjem, lahko tudi, kdaj je začel kaditi vsakodnevno, a gotovo ne, kdaj se je odločil, da bo postal kadilec. To se *mu je zgodilo*, in stanje, v katerem je, ga postavlja za nemočnega in pasivnega. Edina realna baza kajenja je fiziološka odvisnost od substance, nikotina – in prav to priznanje je tisto, ki je ključno za prenehanje. Allen Carr, ki je izdelal enega najbolj znanih in učinkovitih programov za boj proti odvisnosti od kajenja (*»Easyway to stop smoking«*), zagotavlja, da za to metodo človek ne potrebuje nobene moči volje. Najbrž je zato tudi najbolj popularna (vsaj, če merimo po količini prodanih knjig), ker so ljudje že poskusili z močjo volje, a odkrili, da je volja šibka, da nek preprosti *moram nehati* ne pomaga.

Fiziološko dejstvo odvisnosti od substance je ponavadi pospremljeno s svežnjem interpretacij (kadim zaradi družabnosti, zaradi »oralnega gona«, zaradi tega, ker prija ob kavi ...), pa tudi z obsojanjem in slabo vestjo, za ohranjanje dignitete: že že, sem suženj nečemu tako neumnemu kot fiziološki odvisnosti od substance, ampak se svoje odvisnosti vsaj *zavedam, nameravam* nekaj glede nje narediti, čutim *krivdo*, itn. Digniteta je v tem, da se vzpostavim kot *obsojevalec*, t. j., da se distanciram od neumne fiziološke odvisnosti: nisem ta neumnost, ta nespamet, ampak sem nekaj drugega, sem tisto, ki to obsoja, ki se tega hoče rešiti, ki dela na tem, da to reši, ipd. Vse to pa ni tam zaradi tega, da bi se res nekaj naredilo, ampak le zato, da vzdržuje *videz* svobodne volje in odločanja.

Glede psihologije volje Nietzsche zato pravi:

»Predpostavka vse stare psihologije, psihologije volje, je v tem, da so hoteli njeni spočetniki, duhovniki na čelu starih občestev, ustvariti *pravico* do izkrekanja kazni /.../ Ljudje so predstavljeni kot »svobodni«, da bi jim lahko sodili, jih kaznovali – da bi mogli biti *krivi*: potemtakem *mora* biti vsako dejanje predstavljeno kot hoteno, vir vsakega dejanja postavljen v zavest /.../« Skratka, bistvo psihologije volje je v tem, da ustvarja *krivdo*. Če smo vselej mi, naš jaz, ali celo naša zavest, agens dejanj, potem smo lahko krivi za vse; in ker smo obenem povsem nemočni, da ne bi delali drugače kot grešno, se krivda lahko le kopiči. *Ti nisi svoja požrešnost, ti si le tisto nemočno, ki mora biti krivo za to, da ni naredilo nič glede tega (čeprav sploh ne bi moglo).*

Vprašanje, ki si ga postavljam je, zakaj se boj proti požrešnosti rad ponesreči, *ne* zagovarjam pa nikakršnega uživanja ali hedonizma, ki sta pravzaprav le sprevržen nasledek boja s strastmi. Uživaštvo, kakor je bilo dobro predstavljeno v absurdističnem filmu *La grande bouffe*, kjer se skupina moških preseli na vikend, založen z nespodobnimi količinami hrane in se zaveže, da jim bo požrešnost postala zapoved, imperativ, da bodo jedli do konca, do smrti, prikazuje nekakšen *inverz asketizma*, ki ima formo asketizma (sledenje zapovedi, ne glede na to, kakšne efekte ima na zdravje telesa) in vsebino požrešnosti. Tam se *jé*, ne več zaradi lakote, ampak zaradi absurdne odločitve, da se bo jedlo in se ne bo več neha-

lo jesti. Film je zanimiv zato, ker požrešnosti ne predstavlja kot nekaj animaličnega, ampak specifično človeškega. Kot nekaj, kar lahko obstaja le v razmerju do zapovedi.

Asketizem, odpoved čutnemu ugodju sploh, ali pa trpinčenje telesa, da bi ga očistili grešnosti, je zato možen le na podlagi podležeče požrešnosti. Od kod pa naj sploh črpa svojo energičnost? Tembolj asket čuti pritiske notranjih gonov, tembolj se biča: energija poželenj se ne izniči, le prevede v samokaznovanje; nihaji v intenzivnosti samokaznovanja, bičanja, v moči sunka, pa so ustrezni izmeničnemu naraščanju in pojenjanju strasti, ki pritiskajo na ubogega asketa. Gotovo se ne bo znebil požrešnosti, a bo pa uspel dokazati, koliko sovraži to, kar njegovo telo počne.

Instanca »brzdanja strasti« je nasploh tisto, čemur pravimo »jaz« in se *hrani* od tega brzdanja; *parazitira*, ker nima biološke osnove, zato *parazitira* na strasteh in se hrani z njihovo intenzivnostjo. Bolj kot *počnemo tisto, česar nočemo*, tembolj, prek nehotenja, zavračanja, *potrjujemo sebe kot tiste, ki nočejo početi, kar počnejo*. Zato se nočemo znebiti požrešnosti.

Toda to nas vseeno ne zadovolji. Mar res ni mogoče zaključiti bolj optimistično?

Namesto odgovora poklanjam bralcu vprašanje; trmasto vprašanje, ki noče normalnega odgovora. V boju proti požrešnosti si ga postavljajte kot da bi šlo za kak zenovski koan:

Kdo je tisti, ki se hoče znebiti požrešnosti?•

